

Cafeteras Omega: kafe zaporeko historia

Arantxa Urbe Irazusta

Aicardo Urbe Iriartek Buenos Aires-en (Argentina) zuen lantegia, *Cafeteras Omega*ko lehen fabrika. Urbe familiaren fondoa.

XX. mendearen hasieran, Bartzelonatik Argentinara joateko hilabete behar zen itsasontziz. Rafael eta Aicardo Urbe anaiek ederki ezagutzen zuten bidaia hura. Rafael Urbe Iriarte 1878ko otsailaren 1ean jaio zen Ziraukin (Nafarroa, Lizarrako merindadea), ordura arteko urbetar guztiak bezala. Anai-arreben artean zaharrena izan zen.

Txikitatik Iruñan ibili zen eskolan, Aicardorekin batera. Biek ala biek ez zuten Ziraukin zituzten lur eta mahastiekiko atxikimendu handirik erakutsi, eta horregatik, gaztetatik Ziraukiko lurak utzi eta beste bide batzuk jorratzea erabaki zuten.

Rafael Iruñako notarioaren laguntzailea izan zen urte batzuetan. Ondoren, Aicardorekin batera, Amerika aldera joatea erabaki zuten, eta Buenos Aireseko (Argentina) "Linage y Fernandez" oihal eta ehun lantegian hasi ziren lanean merkataritza-agente gisa. Zenbait urtez joan-etorrian ibili ziren.

Rafael Josefa Irigoyen Gonzalez de Chavarriekin ezkondu zen Zarautzen 1904ko irailaren 11n. Argentinarako bidaia haietako batean jaio zen

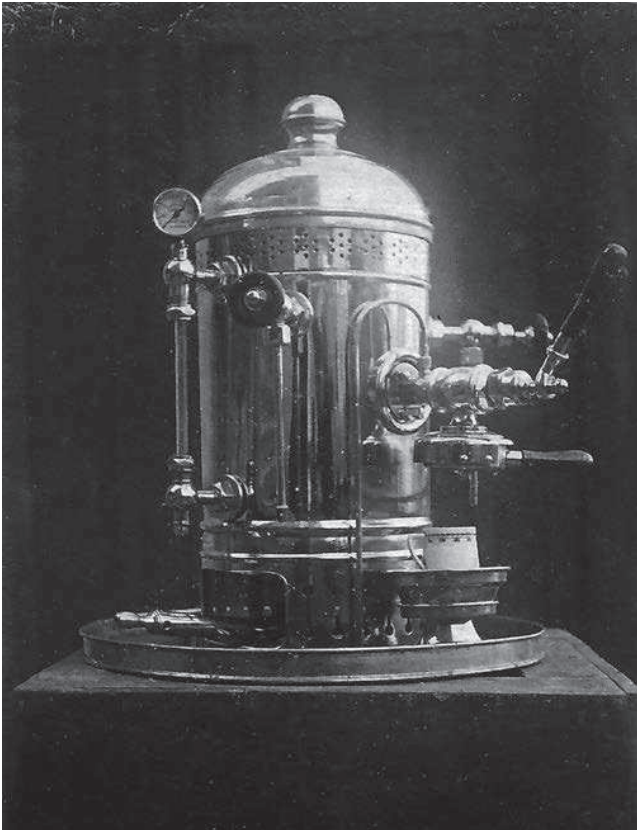
1905eko apirilaren 11n Bartzelonan Francisco Urbe Irigoyen, haien seme bakarra.

Argentinan zirela, 1913ko Eguberrietan, Espainiako loteria nazionalaren sari nagusia egokitu zitzaienten, 18.073 zenbakiduna, hain zuzen.

Aicardo Urbe-ren koinatuak, Merino ingeniari jaunak, loteriaren saria egokitzen ez zitzaiolako aspertuta, urtetan erosi zuten zenbakia Aicardori saltzea erabaki zuten. Hark, ehundegiko langileen artean banatu zuten. Eta nola diren gauzak, zortea deitu zuten lehen aldiari egokitu zitzaienten sari nagusia. Aicardo Urbek hiru dezimo zituen, haien truke garai hartako milioi bat eta zortziehun mila pezeta egokitu zitzaizkion. Rafaeli, berriz, dezimo baten erdia izaki, hirurehun mila pezeta egokitu zitzaizkion.

Ezkerretara Rafael Urbe Iriarte eta eskuinean haren seme Francisco Urbe Irigoyen, *Cafeteras Omega*ko nagusiak. Urbe familiaren fondoa.

Omega kafeteren lehen modeloak biribilak ziren. Argazkikoa gorputz batekoa da. Urbe familiaren fondoa.

Munduaren erdia Lehen Mundu Gerran murgiltzera zihoala, urbetarrei diru puska etorri zitzairen eskuetara.

Argentina abiapuntu edo helmuga zuen bidaia haietako batean ernaldu zen *Cafeteras Omega* proiektua. Ozeanoaren erdian hitz egin omen zien Urbe anaiei ingeniari italiar batek kafeteren gainean. Ordura arte, kafea egiteko eltzea erabiltzen zen, eta kafetera espresak iraultza handia izan ziren. Kafeteren txanparen arrimuan, hiriburuetan batik bat, ugaritzen hasi ziren hitz-aspertue-tarako jendea biltzeko leku egokia bilakatu ziren kafe-etxeak. Batak bestea lagundu zuen, kafetera espresen hobekuntzak kafe-etxeen irekiera, eta kafe-etxeen irekierak kafetera espresen negozioa.

Rafael eta Aicardok eskuratu berri zuten dirua kafeterak egiteko industrian inbertitzea adostu zuten. Hala, Buenos Airesen sortu zuten *Cafeteras Omegako* lehen fabrika.

Urte batzuk Argentinan egin ondoren, eta kafeteren merkatuan urrats berriak eman nahirik,

“OMEGA”

La primitiva y mejor Cafetera Express construída hasta la fecha

“MINERVA”

La Cafetera Express más barata y la de menor consumo

FABRICADAS EN RENTERIA

EN LOS

TALLERES OMEGA

AVENIDA DE PABLO IGLESIAS

TELEFONO 6206

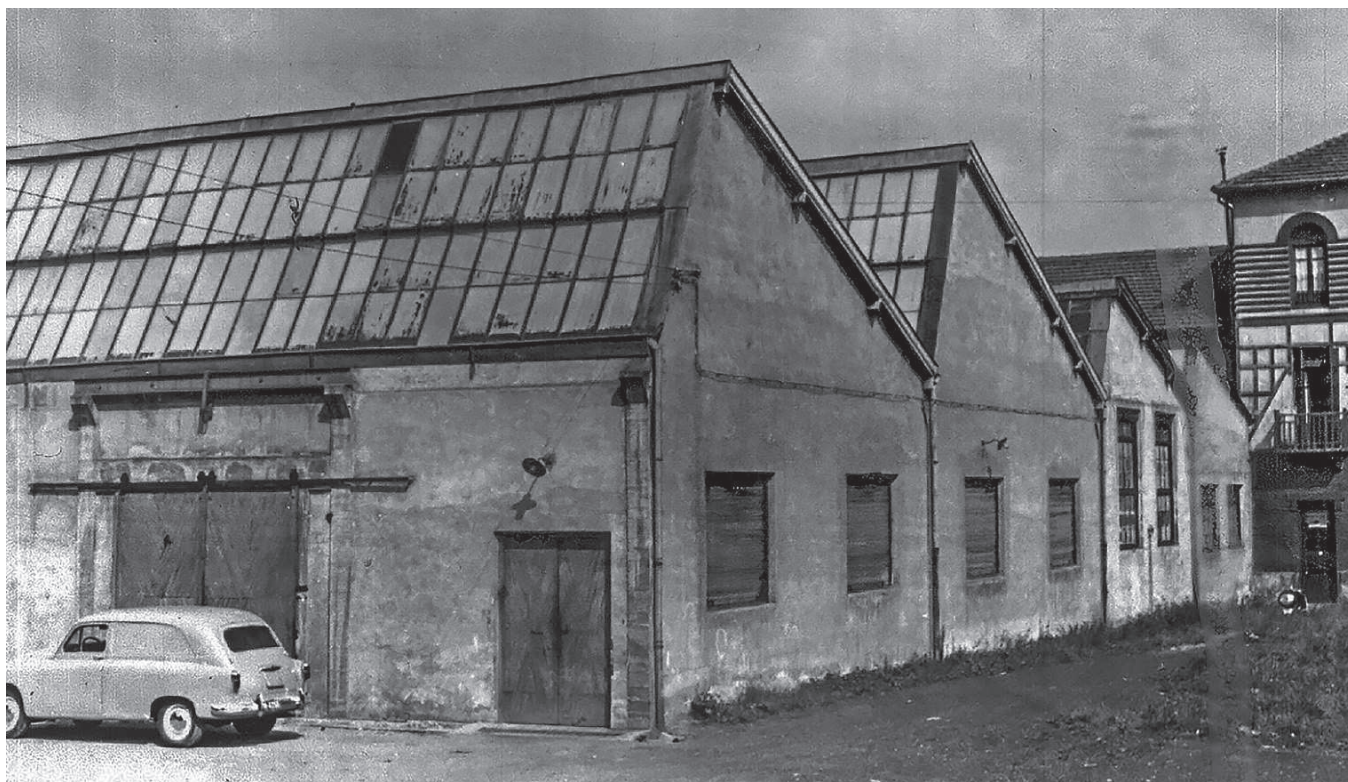
Pídanse Catálogos y referencias

Navarra en Guipuzcoa aldizkariak 1933ko uztailaren 7an kale-ratu zuen 1. zenbakia, Urbetarren gisa Gipuzkoan bizi ziren nafarrek lagunduta. Bertakoa da *Omegako* iragarki hau. Urbe familiaren fondoa.

erabaki zuten Aicardok kafeteren negozioko ibilbi-dea Argentinan jarraituko zuela eta Rafaelek Euskal Herrian. Horretarako, Rafael Donostiara itzuli zen 1916an bere familiarekin eta kafeterak egiteko patente batekin.

Donostian, lehenengo, Gros auzoko Kolon kalean kokatu zen. Ondoren, Mirakontxara eraman zuen kafetera fabrika.

Kafeterak egiteko zuen patentearekin *Omega Rui* (Rafael Urbe Iriarte) izena jarri zien kafeterak egiten hasi zen. Urtez urte, kafe-makinak hobetzen eta perfektionatzen joan zen. Horrekin batera, lehen-dik aritua zen mundu komertzialean lan handia egin zuen, eta Donostian eta penintsulan zabaltzen hasiak ziren kafe-etxe dotoreenetan bere kafeterak jartzea lortu zuen. Era horretara, *Omega* kafeteren

Cafeteras Omegako pabiloiak eta atzean OMEGAKO etxea. Kutxa Fototeka.

ospea zabaltzen hasi zen. Kontuan hartu behar da, era berean, joan den mendeko 20ko hamarkadan, Donostia Espainiar estatuko burgesiaren atsedean eta aisialdirako jomuga nagusia zela eta horrek jende asko erakarri zuela bertara. Hori ere lagungarri gertatu zitzaion Urberi bere *Omega* kafeteren ospea eta negozioa zabaltzeko. Garai hartan, kafe-etxe berrien irekiera eta zaharberritzeen berri emateko iragarkietan aipatzen zuten kafe-etxe haietako kafeak *Omega* kafeteretan egiten zituztela, dotoretasun eta kalitate zigilu gisa.

Cafeteras Omega Donostiatik Oreretara

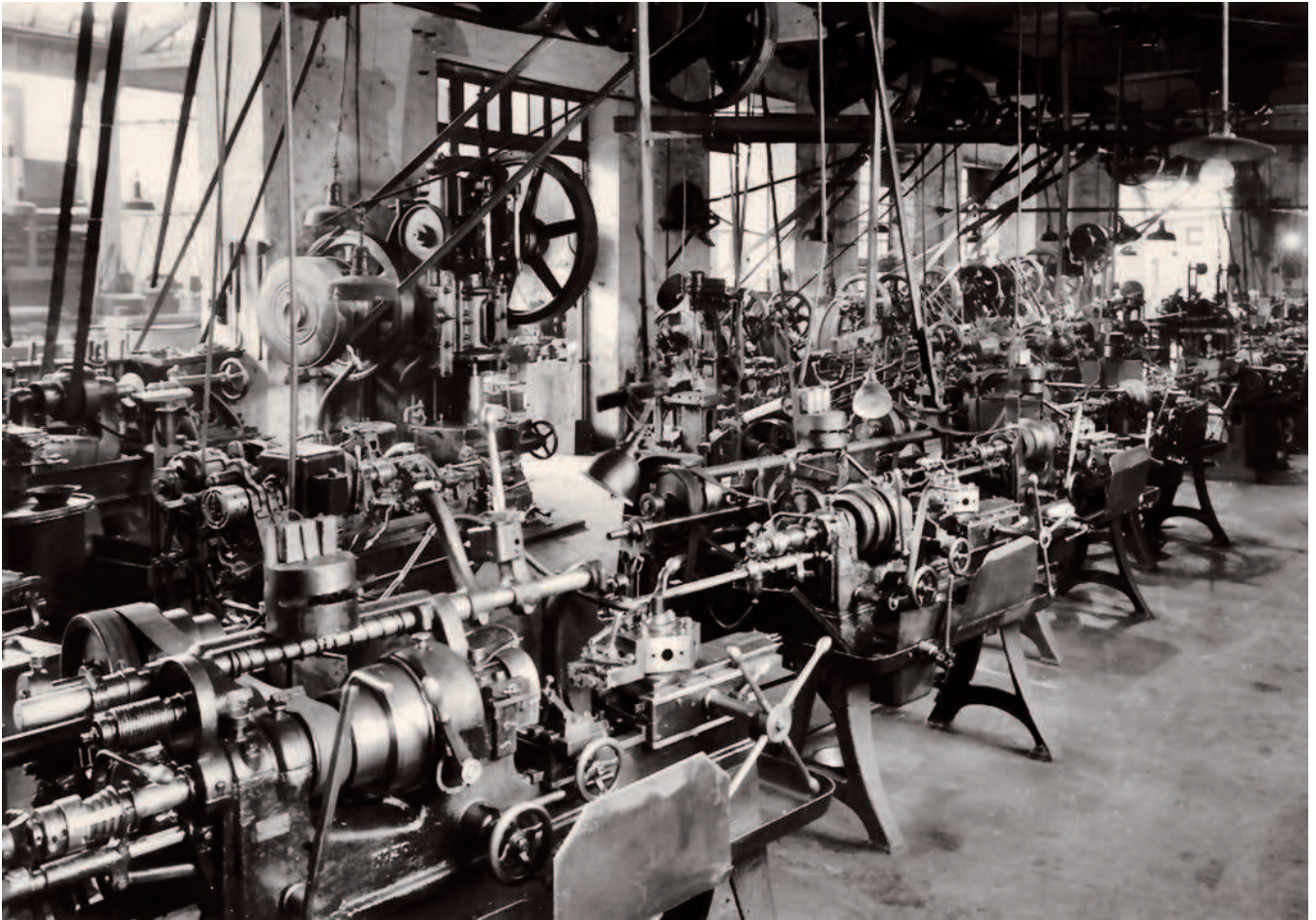
Rafael gizon ekintzailea, ausarta eta negozioetarako sen handia zuena izan omen zen. Hurrengo urteetan ere negozioa bide onean jartzea lortu zuen, eta zabalduz zihoanez, ekoizpena handituko zuen instalazio baten bila hasi eta Oreretan aurkitu zuen. Donostian zituen langile haietako asko ere lantegiaren arrimuan etorri ziren.

Urbek bere lantegi berria kokatzeko A. Brisac Ainé y C^a aterki lantegiaren instalazioak jo zituen

begiz. Garai hartan Frantziako mugako tren geltokiko hiribidean (Pablo Iglesias), baina denentzat ezagunagoa den "topoko maldan".

Udal hirigintza artxibategiko 1. liburuko 6. txostenean jasota dagoenez, Brisac Ainé eta C^a-k 1921ean eskatu zuten aterkiak, eguzkitakoak eta makilak egiteko helburua zuen lantegia eraikitzeko baimena. Ondoren eskatu zuten instalazioen zabaltze-baimena ere bertan dago. Lantegi horren berri eman zuen *Rentería* aldizkariak 1922an. Artean amaitu gabe zegoen, baina han irakur daitekeenez, "Los señores A. Brisac Ainé y C^a, con el mejor acuerdo, han elevado un edificio en lugares los más hermosos de Rentería, destinados a elaborar cuanto está relacionado con la paragüería. Los edificios son admirables, orgullo, industrialmente, de la hermosa villa". Testuak eraikuntzaren abantailak laudatuz jarraitzen du.

Rafael Urbek 1930eko urriaren 13an aterki lantegiaren etxebizitza, pabiloiak eta lur-sailak erosi zituen. Urbek *Cafeteras Omega* han kokatu zuen garaian, kale hartan, 1918an eraikitako Batzokia,

Omegako trokelaketa saila. Urbe familiaren fondoa.

eta 1924an Jenara Esnaolak eraikitako eskolak besterik ez zeuden.

Aterki lantegia erosi eta kafeteren ekoizpean jarraitu zuen. Orduan ekoizten zituen kafe-makinek *Omega* (handiak), *Omega Delta* (txikiak) eta *Omega Minerva* izena zuten. Horiek 36ko gerratearen aurretik ekoizitakoak izan ziren. Ondoren, 1953-54an, *Omega 540* isurpenekoa; 1956an, *Omega 560* modelo txikia gorputz batekoa edo bikoa; *Omega 600* palankaduna; eta, azkena, *Omega 50 oro*, ur presioarekin lan egiten zuen makina automatikoa etorri ziren.

Egunez egun zabaltzen zihoan merkatuari erantzun ahal izateko hainbat zabaltze-lan egin behar izan zituzten *Cafeteras Omegako* pabiloietan. Udaleko artxibategian jasota dagoenez, lehena 1935ean egin zuten, hurrengoa 1942an eta, azkena, 1951n. Lehen lanak Rafaellek berak egin zituen, eta bi azkenak Francisco Urbe haren semeak,

aia erretiratu zenean hark jarraitu baitzuen kafeteren ekoizpenarekin.

Rafael Urbek, bistan da, intuizio handia izan zuen negozioetarako, baina baita bizitzako beste arlo batzuetarako ere. Eskarmentuan eta lanean zaildutakoa zen bera; jaso zuen prestakuntza akademikoa, baina, ez zen oso handia izan. Horregatik erabaki zuen bere seme Franciscok enpresan aritu aurretik berak izan ez zuen prestakuntza jaso behar zuela. Horretarako, lehenik Bilboko Deustuko Unibertsitatera bidali zuen ingeniari-tza ikasketak egitera. Han garai hartako jende esanguratsua izan zuen ikaskide, ondorengo bere ibilbidean zerikusia izan zutenak, besteak beste, Jose Antonio Agirre lehendakaria. Liejako unibertsitatean (Belgika) amaitu zituen Deustun hasitako ikasketak.

Rafael Urbe 1916an familiarekin Argentinatik itzuli zenean, Donostian jarri zen bizitzen, Gipuzkoa plazan, hain zuzen. Oretako lantegia erosi zute-

nean, han etxebizitza bazegoen ere, ez ziren bizilekuz aldatu. Rafael egunero etortzen zen Donostiatik "tranbia txurian" *Cafeteras Omega* zuzentzera.

Francisco Urbe Irigoyen Juana Peña Iriartekin ezkondu zen Donostian 1932ko maiatzaren 31n. Juana Ategorrietako (Donostia) *Toki Alai* etxean bizi zen arren, Saladillon (Argentina) jaio zen 1906ko maiatzaren 16an. Haren gurasoak ere argentinarrak ziren, nahiz eta jatorri euskaldunekoak izan. Txikitan etorri zen Donostiara, 7 urterekin, amona Juana Elosegirekin. Barkuz etorri ziren, hilabete itsasoan pasata.

Franciscok eta Juanak bost seme-alaba izan zituzten: Rafa, Maria Luisa, Pako, Juani eta Maria Jesus. 36ko gerrateak behartuta denboralditxo baterako etorri ziren *Cafeteras Omegako* etxebizitzara, behin-behineko, baina behin-behinekotasuna 1964ra arte luzatu zen. Ondoren, Donostiara joan ziren bizitzera berriro, Gros auzoko Iparragirre kalera.

Omegako etxeak beheko solairuan bulegoak zituen, 1. eta 2. solairuan etxebizitza eta gainean, berriz, ganbara. Gerra ondorenean, Franciscok 2. solairuan bi etxebizitza atondu zituen gerran oso gazterik hil ziren lantegiko bi langileren alarguentzat. Haiek joan zirenean berriro urbetarren bizileku izan zen.

36ko gerrak eragin sakonak izan zituen baita *Cafeteras Omegan* ere. Gipuzkoako Lan Ordezkaritzak eskatuta Francisco Urbek 1937ko irailaren 25ean egin zuen txostenaren arabera, 1936ko lehen hiruhilabetekoan lantegian 43 gizon eta 8 adingabe ari ziren lanean. Gizonek 10, 45 pezetako soldata zuten, eta azkenek 3,75ekoa. Epe berean, hainbat motatako 105 makina zeuden eta haien balioa 268.988,25 pezetakoa zen. Urte horretako apiriletik lantegia ez zen normaltasunez aritu eta maiatzaren 13tik aurrera erabat gelditu zen grebaren ondorioz. Lantegia ez zen berriro lanean hasi harik eta Francoren indarrek Gipuzkoa hartu zuten arte.

Txosten berean aipatzen da 1937ko ekain, uztail eta abuztuan 9 gizon eta 2 adingabe ari zirela lanean. Lehenek 10,30 pezetako soldata zuten eta bigarrenek 3,12koa. Jarraitzen du aipatuz zer makina zituzten, zer lehengai eta nortzuk ziren hornitzaileak, langile atzerritarrik ez zutela eta abar.

Gipuzkoa begiragar'ia liburuan argitaratutako iragarkia. Irudia Jon Zabalo Ballarin, *Txiki*, marrazkilari ezagunarena da. Urbe familiaren fondoa.

Ohar bat ere atxiki zuen Franciscok: "los cinco toros revólveres, un torno mecánico y una sierra para cortar metales fueron requisados por la Autoridad Militar para la fabricación de materiales de guerra y se encuentran actualmente fuera de estos Talleres repartidos en distintas fábricas de Zaragoza, San Sebastián y Pasajes".

Tornu horietako bat aurkitu zuen ustekabean *Omegako* langile batek. Bando errepublikarrekoa izaki, gerrako preso eraman zuten Zaragozako lantegi batera. Galdetu zioten ea zein zen bere lanbidea eta tornularia zela esan zienean, artean inork nola erabili asmatu ez zuen tornua erakutsi zioten, ea berak ba ote zekien erabiltzen. Pitler tornu errebolber bat zen, Txekian egina. "Nire tornua da-eta!" esan omen zuen hura ikusi zuenean, bere gisara OMEGAtik Zaragozako fabrikara indarrez eramana.

Ez zituzten makina hoberenak eraman, antza. Rafaelek agindu zion Damaso Salaberria langileari zuten tornurik hoberena eta beste zenbait makina berri piezaz pieza desmuntatzeko, piezak markatu eta koipe iraunkorrez olioztatzeko. Ondoren, topoko trenbidearen ondoan lurperatu zituzten, lantegiaren lursailetan. Gerra amaitu zenean gordelekutik atera eta martxan jarriko zituzten berriro.

Franciscoren emazte Juanak, bere aldetik, bere neurriak hartu zituen. Argentinarra izaki, Argentinako bandera ipini omen zuen etxeko balkoian gerra hasi zenean, gerrarekin zerikusirik ez zutela adierazteko bere modua izan zen.

Francisco Urbe Irigoyenek diseinatu eta *Omegan* egin zuen tren-maketa. *Omegako* gela oso bat hartzen zuen maketak: zubiak, urtegia, mendiak, trenbideak, lokomotoreak eta haien bagoiak... Urbe familiaren fondoan.

Rafaelek ez zuen armarik egin bere lantegian. Gerra ondoren, arazo ugari aurre egin behar izan zion, horniketakoak, esaterako, ez baitzizkioten kupoak ematen. Beste bat, nazioarteak Espainiari blokeoa jaso eta *Ciudad de Toledo* bukea itsasoratu zuenean gertatu zitzaion. Itsasontzi hura Espainiako estatuan eginiko produktuen itsas gaineko erakustokia zen, eta Europan eta Ameriketara ibili zen. *Omega* kafeterei debekatu egin zioten erakusketa horretan parte hartzea. Espainiar patentea zuen kafetera izaki, azkenean, onartu behar izan zuten, baina debeku bat ipini zioten: ez zen martxan ipiniko. *Omega* kafetera bat joan zen, beraz, itsasontzi hartan, mundu osoko ikusleentzat sekula kaferik egin ez zuen kafe-makina.

Trenak Kafetera artean

1938ko otsailean 21 langile zeuden Jose Luis Insausti Urigoitiak 1996ko *Oarson Oretako industria gogoratzuz* lanean aipatzen duenez. Kafeteren ekoizpena txikia zen, ordea. Ondorioz, *Talleres Omega* sortu zuen Urbek metalgintzako hainbat

lan egiteko, enbutiziokoak eta abar. *Cafeteras Omegak* emeki jarraitu zuen bere bidea, Francisco egiten ari zen diseinu berri bati buruzko ikerketek, ordea, laster izan zuten emaitza, harrera oso ona izan baitzuen eta eskari handia erdietsi zuten.

Orduan hasi zen trenekin; *Omega* ezaguna egin zuen beste adar bat. Hori zen Franciscoren zaletasuna. Lantegiak miniaturazko makinak egiteko atal bat zuen, erlojutegiko makineria zuena, eta han eraiki zituzten Fidel Burugain eta Jesus Alverok Santa Fe izeneko lokomotoreak eskalan, bere bagoiak, errailak, zubiak, tunelak, ibaiak, barrerazainen etxeak eta abar zituen maketa. Diseinua Francisco Urberena zen. Lantegiko gela berezi bat zen hura, maketa handi harekin. Leku askotatik etortzen zen jendea hura ikustera, haietako bat izan zen gerora Espainiako errege izan zen Juan Carlos. Ikusgarria omen zen tren haiek martxan ikustea, ur-jauziak, bagoiak argizatzen tunelera sartzen zirenean, dena automatikoa zen, baita trenen artean gorde behar zuten distantzia ere. Haren ondoan trenak egiteko tailerra zegoen, beste langileek RENFE deitzen zutena.

Donostiako udaletxeko azpialdean egon zen ikusgai maketa. Hainbestekoa izan zen arlo honetan Franciscok eskuratu zuen ospea, Talgo tren bidetik ateratzen zenean Francisco eta bere "Renfeko" bi langileak joaten zirela maiz arazoa konpontzera. Askotan gertatzen zen hori, Ipar Amerikako neurrietara egokituta zegoenez, Espainiar estatuko burdinbideetan zailtasunak izaten baitzituen.

Omegak trenekin, txikiekin eta handiekin, izan zuen harreman estuaren adibide da Wagons Lits konpainiaren luxuzko tren guztietan *Omega* kafetera bat egotea.

50eko hamarkadan amaitu ziren lan horiek. Izan ere, Franciscok langileei eskatu zien kafeteretan jardutea buru-belarri. Ondorioz, lokomotoren tailer txikia desagertu egin zen.

Kafeteren ekoizpenean erabiltzen ziren materialak punta-puntakoak ziren, eta kafe-makinetan ezarri ziren elementu berriei teknika berriak aplikatu zitzaizkien. Francisco Urbe kafeteren funtzionamendua hobetzeaz eta kafeterak garai berrietara egokitzeaz arduratu zen.

Francisco oso gizon argia izan zen eta kafeterak fabrikatzeko erabiltzen ziren tekniketan berehala iaioitu zen. Baina ezagutu zutenek, zituen ezaugarri guztietatik, besteei laguntzeko beti prest zegoen bihotz oneko pertsona izan zela nabarmendu dute.

Franciscok prestakuntza zabala izateaz gain, sormen handia zuen. Aitak enpresan sartu zuenean atal guztietatik pasarazi zuen; behetik gora egin zuen, beraz, enpresan ibilbidea. Aita erretiratu eta Omegaren kudeaketaz arduratu zenean, hainbat berrikuntza sortu eta patentatu zituen. Horrek enpresa urte askotan lehiakorra izatea eta aurrean ibiltzea ahalbidetu zuen.

Cafeteras Omegak Bigarren Mundu Gerra gainditzea lortu zuen. Urte gutxira hil zen Rafael Urbe Iriarte Ziraukin bihotzekoak jota, 1949ko otsailaren 1ean. Azken handitzea egin zuen Franciscok gero, enpresak bolumen handia hartu zuen eta bere baitan moldategia, torlojutegia, muntaketa, leunketa eta kromaketa atalak barne bildu zituen.

Francisco Urbe Irigoyen eta haren emazte Juana Peña Iriarte beren bost seme-alabekin: hurrenez hurren, Pako, Maria Jesus, Rafa, Juani eta Maria Luisa. Urbe familiaren fondoa.

Jose Luis Insaustik jaso zuenez "*Omega* oso eskola ona izan zen, eta beste enpresetatik etortzen ziren ofizialen bila". Bazegoen *Omegan* Mariano Izeta izeneko langile bat, txapista aparta zen. Don Robertok, elizako parrokoak, prozesioan ateratzen den Mikel deunaren irudiari koraza eta kaskoa egiteko eskatu zion. Eta halaxe egin ziren gaur egun santuak daramatzan bi piezak *Omegako* tailerretan.

Garai hartan Franciscok merkatu berrietara zabaltzeko beharra ikusi zuen eta 1957an New York-eko Coliseoko erakusketan laudorio ugari jaso zituen "*Omega 540*" modeloak. Bere ezaugarri nabarmenena zen kafeak isurpenez egiten zituela, eta kafe kilo bakoitzeko 160 kafe espres egiten zituela. Leku nagusia lortu zuen mundu mailan oihartzun handia zuen erakusketan, eta tokiko prentsak luze eta zabal eman zuen haren berri.

Hedapen handiko urteak izan ziren. Sevilla, Katalunia, Zaragoza, Granada, Asturias, Madril, Santander, Kuba, Mexiko eta New York-en saltzen ziren, besteak beste, *Omega* kafeterak. Jende mugikortasuna gaur bezain handia ez zen garai hartan, hunkitu egiten omen ziren herritik urrun zeuden oreretarrak tabernaren batean *Omega* bat ikusten zutenean. Kafeteren plakan Rentería jartzen zuen, herritarrentzat harrotasun ikur bihurtu ziren horregatik.

Espainiako estatuak ez zeukan hitzarmen komertzialik beste herrialdeekin, horregatik zaila zen kafeterak esportatzea. Arazo hori saihesteko Urbek Hendaiako Sokoia lantegia erosi zuen.

Esportazioak, aurrerantzean, Frantziako estatutik egingo zituen. Oparoaldi urteak izan ziren, kafeterek arrakasta handia zuten bere diseinu eta presazioengatik. Bezeroen beharren arabera hainbat neurritan saltzen ziren: 2, 3, 4, 6 eta 12 katilu presatzen zituztenak. Ordurako bere bi semeak, Rafa eta Pako, lantegian zituen lanean. Rafa tailerraren buru zen, eta Pako lan komertzialaz eta kafeteren mantenuaz arduratzen zen, hain zuzen.

Omegako langileak bertakoak ziren. Asko lantegiarekin batera hasi ziren gaztetan eta han jardun zuten erretiratu ziren arte. Lantegian emakumeak ere aritzen ziren, leunketan eta beste lan batzuetan.

Aro berria zetorren, ordea. Italiar kafeterak merkatuan gailentzen ari ziren. Geroz eta zailagoa zen haiekin lehiatzea. Bi bide geratu zitzaizkion Urberi, italiarrekin bat egitea edo bere bidea egiten jarraitzen ahalegintzea. Azken hori izan zen bere apustua. Horretarako inbertsore berriak bilatu zituen. Horri gehitu behar zaio urte haietan bankuek letren negoziazioa murriztu zutela. Kafetarak, beste lantegietako ekoizpenen antzera, letretan aldika ordaintzeko saltzen ziren. Neurri horrek, beraz, lantegien ekonomian eta tesorerian, batik bat, eraginak izan zituen, baita *Cafeteras Omegan* ere.

Oraingo honetan, ordea, Franciscok ez zuen zortea aldeko izan. Bere bazkide berriekin Milanera (Italia) feria batera zihoala, Arles-en (Frantzia) hil zen bihotzekoak jota 1969ko apirilaren 13an. Hori izan zen *Cafeteras Omega* eta Urbe familiaren arteko harremanaren akabera.

Bazkide berriek lantegia Andoainera eraman zuten eta handik gutxira itxi egin zuten. Ourretako *Cafeteras Omegako* lantegia 1981eko ekainaren 16an eraitsi zuten. Haren lekuan, urte batzuetan, autoen aparkalekua egon zen. Ondoren, etxe bat (Pablo Iglesias 8) eta parke bat eraiki zituzten.

Gaur egun inora ez badaramate ere, urtetan Urbetarrek erabili zituzten bidearen gainetik igarotzen zen zubira igo eta *Omegako* beren etxera iristeko. *Cafeteras Omegaz* gelditzen den aztarna bakarra. Jon Urbe.

